

IDA
SCHURMAN
met bijdragen van
IRÈNE GOEDE

KASTEEL in ZICHT!

OF ARBEID
IN AANBOD VAN JIJZELAND
EN VLUYDERS

HET WAPEN WATER

ater. Dat heb je veel in Nederland. En vroeger was dat zelfs nog veel meer. Nederland is een echt waterland, met zeeën, rivieren, meren, kanalen, grachten en sloten. Dat water kun je goed gebruiken. Bijvoorbeeld om de vijand tegen te houden of af te schrikken. Water als wapen!

✦ VERDEDIGING

Water is altijd al gebruikt voor de verdediging. Vooral in het waterland Nederland. Een rivier of zee was een veilige grens tussen twee gebieden. Denk maar aan de rivier de Maas tussen Gelre en Brabant, nu Gelderland en Noord-Brabant. Langs de rivieren kwamen kastelen. Soms stonden ze zelfs in de rivier. Vanaf de hoge torens hielden wachters een groot stuk van de rivier in de gaten. Of een kasteel stond aan zee, ook vaak een grens van een gebied. Het water had dubbel nut: goed voor de verdediging en goed voor de handel. Want je kon niet zomaar langs een kasteel varen. Alle schepen die voorbij kwamen, moesten tol betalen. Zo kon de kasteelheer nog flink verdienen aan het water.

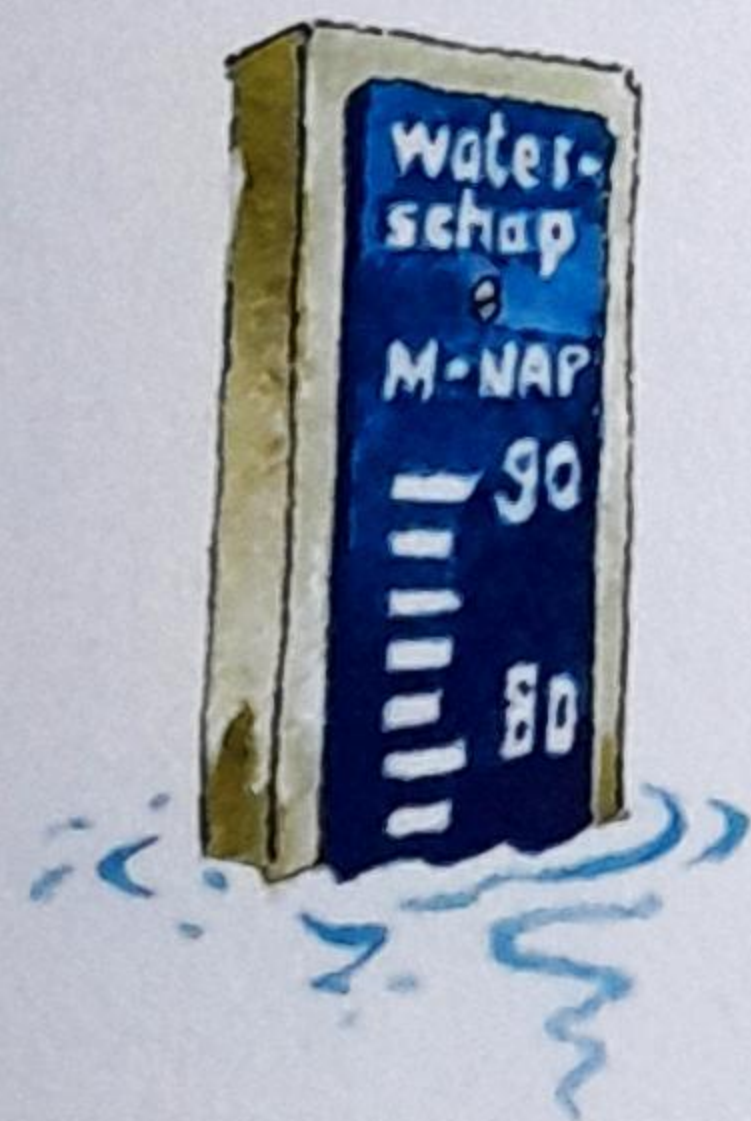
✦ WATERBURCHTEN

Kastelen die in het water staan, noem je waterburchten. Dat water kan dus een rivier, zee of ander water zijn. En een brede slotgracht, als extra beveiliging. Die schrok de vijand ook flink af. Veel kastelen in Nederland en een paar in België staan aan het water. Maar bijna alle Nederlandse kastelen staan in het water. Ze hebben een slotgracht, om de hoofdburcht en de voorburcht heen. Of soms wel vier slotgrachten! De beste verdediging die je maar kunt bedenken. Er was

WATERSCHAPPEN

Waterland Nederland ligt voor een groot deel lager dan het water van de zee. Best gevaarlijk. Daarom werkten eeuwen geleden mensen al samen in de strijd tegen het water. In je eentje kun je geen dijk ophogen, je hebt elkaar nodig. Uit die samenwerking kwamen na 1200 de eerste waterschappen. De graaf of hertog ging zich er nu mee bemoeien. Hij wilde de controle over het water in eigen hand hebben.

Het eerste waterschap bestond al in 1255. Toen maakte graaf Willem II van Holland een officieel document met een zegel. Zo was het 'zijn' waterschap van Rijnland geworden. Dit waterschap bestaat nog steeds, net als andere middeleeuwse waterschappen. De zorgen ervoor dat jij droge voeten houdt.

geen extra muur nodig, de buitenkant van het kasteel was voldoende. Een waterburcht heeft ook meestal hoektorens als extra verdediging en uitkijkpost. Waterburchten zijn bijvoorbeeld het Muiderslot, Kasteel Ammersoyen en Slot Loevestein. En het Gravensteen in België. Er staan er ook een paar in Frankrijk en Duitsland. Maar de meeste waterburchten vind je in het waterland Nederland.

Vanaf de 13^e eeuw werd de ene waterburcht na de andere gebouwd. Dat gebeurde vooral in gebieden die veilig waren gemaakt tegen overstromingen. Dus in gebieden met dijken. Het nieuwe was dat het kasteel in het water kwam te staan. Tot die tijd was dat nog niet zo gebeurd. Mottekastelen hadden vaak wel een slotgracht, maar die lag een eindje buiten het kasteel. Zo kon de vijand weleens een dam maken in de gracht, zonder veel tegenstand vanuit het kasteel. Maar bij een waterburcht kon hij dat vergeten. De vijand kreeg meteen een lading pijlen en stenen over zich heen. Die hoefden de wachters en soldaten alleen maar naar beneden te schieten of te gooien vanaf het kasteel. Natuurlijk bedacht de vijand daar ook weer allerlei trucjes op. Daarover kun je meer lezen in hoofdstuk 10.

Een tijd had de waterburcht succes. Het kasteel stond veilig in het water. Maar nog geen tweehonderd jaar later liep alles weer anders. De slotgracht hield de vijand niet meer tegen. Want er kwamen kanonnen die dwars door de muren schoten. Er moest een nieuw plan komen voor de waterburcht.

✚ VESTING

Al snel kwam er een goed idee. De vijand moest op een grotere afstand van het kasteel gehouden worden. Dus de verdediging van het kasteel verschoof van de slotgracht naar buiten. Op een afstand van veel waterburchten lag al een dijk, om de grond droog te houden. Die kon mooi gebruikt worden voor de verdediging. De dijk werd eerst verstevigd met palen. En er kwamen palen bovenop, als een groot hek om het kasteel heen. Boven op de dijk stonden wachttorens voor de wachters en soldaten. Aan de andere kant van de dijk was water. Zo, de waterburcht was voorlopig weer veilig. Wat eerst de hoofdburcht

EEN WATERBURCHT BOUWEN

Het was nog best lastig om een waterburcht te bouwen. Vooral als het kasteel in een rivier kwam te staan. Hoe deden ze dat? Eerst moest de grond drooggemaakt worden. Want in het water kun je natuurlijk niet bouwen. Dus er werden dijken gelegd om de bouwplek heen. Als de grond goed droog was, begon het bouwen. Vaak moesten de materialen in bootjes over het water gebracht worden. En hielden de dijken het wel? De grootste zorg van de bouwmeester was dat de bouwplek overstroomde. Dan kon iedereen weer opnieuw beginnen. De dijken bleven meestal liggen als het kasteel klaar was. Die hielden het water buiten. De waterburcht kreeg natuurlijk wel een slotgracht.

met voorburcht was, werd nu een vesting. Ook de vesting lag in het water, nog steeds de beste verdediging.

Weer wat later, in de 16e eeuw, bedachten mensen allerlei verbeteringen. De dijken werden verhoogd en versterkt. In de dijken of wallen kwamen bastions, dat zijn driehoeken die naar buiten uitsteken. Vanaf de bastions konden soldaten nog beter de wallen bewaken.

Maar dingen blijven altijd veranderen. Dus voor je het wist, was ook een vesting niet meer veilig. Er kwamen grotere legers met meer wapens. Zelfs vanaf een vesting kon je die niet meer tegenhouden. In plaats van de graven en hertogen, streden nu landen tegen elkaar. Kastelen kregen een taak in de verdediging van het land. Maar dat lukte dus niet meer zo best. En weer was er een slim idee nodig... Denk maar even mee: wat kun je nog meer met water doen?

✚ WATERLINIE

Briljant bedacht: land onder water zetten! Nederlanders hadden al eeuwenlang ervaring met water. Die ervaring konden ze nu mooi gebruiken tegen de vijand. Het idee is zo simpel als wat. Je laat een stuk laag gelegen land vol lopen met een laagje water. Dat hoeft niet veel te zijn, een halve meter is al voldoende. Voor een leger op paarden is dat al moeilijk genoeg en boten kunnen niet varen op zulk ondiep water.

Eerst maakten mensen gaten in de dijken om het water door te laten. Later kwamen er sluizen met deuren of schuifwanden. En iemand bedacht een nóg briljanter idee. Maar misschien was je hier zelf ook al op gekomen. Zet al die stukken onder gelopen land achter elkaar, en je hebt een hele strook waar de vijand niet doorheen komt. Een strook of linie van water, de waterlinie! Er kwamen verschillende waterlinies in Nederland. De bekendste is de Nieuwe Hollandse Waterlinie die liep van Muiden naar Gorinchem. De linie begon en eindigde bij een... kasteel. Van het Muiderslot naar Slot Loevestein. Die kastelen waren vestingen geworden.

Tot aan de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) hebben de waterlinies bestaan. Toen was het water niet meer nodig als verdediging. Want de vijand vloog er gewoon overheen.